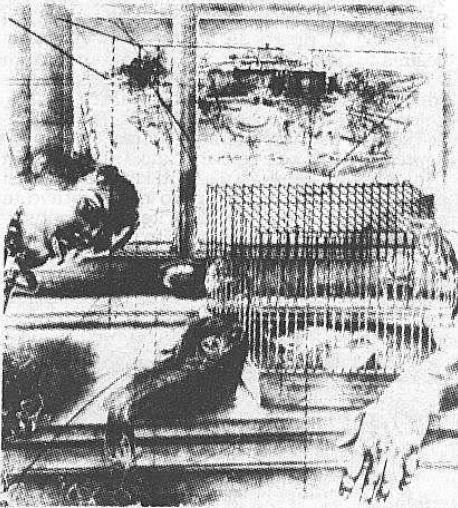

ogled o sablasnom (3)

nenad daković

antoni piter gorni

Sablasno me ne napušta. Znam da će mi život proći u čekanju da se pojavi. Ono što nema ni materiju ni oblik i što se ne može opaziti. Ono je moja sloboda. Uostalom, život i nije drugo nego čekanje. To samo pokazuje da naš život nema supstanciju. Da je on bačen u vreme koje je već izmereno. Jer, čekajući shvatate da je život proziran, da vladate svojim životom. Čekati, zato znači shvatiti vreme, samu suštinu života. Sve dok se ne pojavi sablast. Pa ipak osnova čekanja nije vreme. Jedino vas iščekivanje baca sa onu stranu vremena. Kada iščekujete, recimo, da se put završi, predstava je okončana. Ovo znanje unapred postaje osnova našeg iščekivanja. Ovo apriorno znanje mi omogućuje da moj život sagledam takoreći iznutra. Nema prekida u mojoj percepciji, u mojoj svesti. Ko jednom uđe u svest. Ali kako se ulazi u svest? Otkuda onda onaj osećaj privremenosti koji preplavljuje moje iščekivanje da se put završi. I osećaj izvesnosti da će se završiti, bez posledica. Sposobnost da zamislim svoja buduća stanja. Osećaj da se ne menjam. Posmatram. Nema prekida sve izgleda poznato. Odviše je svetla u ovom transcendentalnom prividu. Sve dok se ne pojavi sablast.

»Odjednom, veli Kristeva, teško i naglo, iskrasiva nešto strano što mi sada, ako mi je u nekom nejasnom i zaboravljenom životu i moglo biti blisko, dodjava korenito odvojeno, odvratno. Ne ja, Ne to. Ne isto tako i ništa. »Nešto« što ne prepoznam kao stvar. Težina besmislenog u kome nema ničeg beznačajnog i koje me satire. Na granici nepostojanja i halucinacije, na granici neke stvarnosti koja me poništava ako je priznam. Zazorno i zazornost su pri tom moje ograde. Začeci moje kulture.« Tako je pitanje o sablasnom, na izvestan način, moguće izraziti sasvim jednostavno kao pitanje o temeljima našeg straha. Samo, to nikako nije takozvano psihološko pitanje. Pitanje o sablastima koje nastanjuju i plaše naš duh, koje zapremaju našu svest je, u stvari, temeljno pitanje, pitanje o temelju. Zato je ovo pitanje o strahu jedino ozbiljno filozofsko pitanje. Ali, jedna filozofija straha, filozofija sablasnog, još nije napisana. Nama je dodeljena uloga onog koji posmatra. Ali ova sposobnost samoposmatranja nije utemeljena. Naša je samovest neutemeljena. Odviše je svetla u ovom transcendentalnom prividu. A tamo gde je odviše svetla vlasti potpuni mrak. Sve dok se ne pojavi sablast. To bi, možda, bila Dekartova hi-perbolia o bogu.

Ali, još nikako nije jasno šta je naš problem i zašto se uopšte bavimo sablasnim. Kada se veli da sablast nije psihološki problem kako to, u osnovi, misli Kristeva, onda polazim od toga da je ona, na neki način zorna, očigledna, a da nisam siguran da li se uopšte može misliti. Reci da je naše biće, a ne naša psiha, govor, svest, ili bilo šta drugo — zazorno, znači reći da je ono u isto vreme, na neki način, zorno, očigledno i da od njega zaziremo, da ga se užasavamo. Prema tome, nije više važno da li se bojimo ovoga ili onoga, već to da smo, da tako kažem, »otvoreni«, jer je ono biti, ono ja jesam, ono ja mislim, za nas uvek za — zorno, sablasno, što znači ugroženo i užasno, jer može biti ovo ili ono, što bi se reklo, kao voda bez obala. Nije, dakle, slučajno da je naše telo devedeset procenata voda. Pitanje o sablasnom je zato pitanje o onom biti, koje je, kako se veli, uglavnom, u literaturi čas buba, kukac, ili Georg Sams, stroj, ili bila šta drugo, kao more bez obala. Zato su Brikner i Finkirkraut u pravu.

Mi se možemo pariti s kim hoćemo sa ženom, ovom ili onom, dečacima, ovim ili onim, ali i sa mašinom i drvetom. Ili, mi možemo imati trideset, kao i četiri stotine godina, biti od stakla ili od plute, ili od meda. Čuli ste za onog medenog kralja o kome govori Hegel, prožetog žilama transcendencije. Biti i govoriti je vrlo blizu i tu je Kristeva u pravu, samo to nikako nije isto. Jer, to da govorim, još ne znači da jesam, odnosno, da jesam ono što govorim. Između govoriti i biti zjapi pravilja, koju sam govoriti ne može promotiti. Kao što opet to ne znači da je ono biti privilegovano. Jer, biti znači biti ugrožen, zazoran. A biti zazoran znači »značiti«. O tome će biti reči u ovom pogledu. Pošto ono što sam shvatio više ne postoji.

To pokazuje da filozofija više ne može bez literature i da je, u osnovi, samo jedna literarna vrsta, odnosno, rod. Jer, zazorno biće je biće koje znači, kao što je biće koje znači zazorno. Kako, dakle, objasniti ovo simbolički poredak, ili nered, što je možda bliže istini. Gde se pri tome uopšte nalazi uporište ili oslonac za onog koji nešto želi objasniti, o nečemu želi govoriti? Filozof je, veli Merlo Ponti, čovek koji se budi i govoriti. On se do sada ponašao kao lekar, filozof kao lekar, kao onaj ko štiti i razdvaja. Veliki lekar koji naš štiti od onog zazornog i sablasnog. Filozof, pop i lekar kao veliki zaštitnici spadaju, međutim, u jednu tradiciju koja je i od grčkih sofista, tih divnih spadaka, napravila usukane, patetične, pompezne racionaliste modernog doba. »Za pišca će se raditi o tome, piše Kristeva, da ne budu samo onaj koji razdvaja, neka vrsta oca (lekara—ND.) već i onaj tko prilazi blizu, sin i ljudavnik, sve dok ne zauzme mjesto ženskoga.« O ovom novom »mestu«, o transformaciji Edipa u žensko, o transformaciji novog mitema, govoriku nešto kasnije. To mesto je tamno i nesigurno, kao i ono predhodno. Ali, došlo je vreme »male filozofije«. Ja sam »mali filozof«. I da ne budem patetičan, jasno je da jedino »mali filozof«, tako reći spadalo, može biti u stanju da se približi onom sablasnom, kao krojač u onoj Andersenovoj bajci, koji odjednom ubija tri muve.

Sablasno je naše drugo ja, »nočno naličje veličanstvene legende«, veli analizirajući Selene Kristeva. Da, govorno biće, o kome neprekidno govoriti Kristeva je sablasno, kako bih rekao vanzemaljsko, bestelesno, bez uporišta, dok je izvor ovog nesigurnog, simboličkog portretka upravo ono sablasno. Od jednog do drugog identiteta sablast je nedovršena kao i sam govor, Kristeva bi, međutim htela da je dovrši i artikuliše. Za razliku od »velikog« »mali« filo-

zof želi, ili nastoji jedino da »nauči« kako se živi sa sablasnim. Svestan da je upravo sablast onaj fantazmagorični supstrat na kome se gradi njegov život kao i da izmedu života i romana nema nikakve razlike. Ali, on se opire tome da njegov život bude redukovani na ovaj »životni roman«, da on sam bude sveden na ličnost iz bildungs romana. Pa ipak i pored toga oprijanja, sablast je jedino autentična u njegovom životu, ona je jedini »roman« njegovog života. Okolnost da se uvek može pojavit u svetlosti transcendentalnog privida. Uvek kad izusti reč, pogleda u nebo ili u dragu biće. Koje su posledice? Filozofska ili religiozna iluzija, mitemi ili novi mitem majke, umesto oca. Zašto gospodin Žurden nije bio svestan da je čitavog života govorio književnim jezikom? Zar samo zato što je imao »slabog« oca, ili zato što je, na izvestan način, zazirao od paganske, ženske, opsćene prirode svoje majke. Doista, koje je »potiskivanje« odgovorno za uspešnu a koje za neuspesnu simbolizaciju? Šta je, zatim, sa desublimacijom, sa »padom u realno«, kada vam »ja« u poludelju gomili »ispada iz glave«? Zar je kolektivno »ja« nesvesno za razliku od našeg malog »ja«, ili je obrnuto? I šta je, uopšte, »ja«? Zamena, sistem zamena, »manjak«, sablast, govor koji završava u grotesknom.

Oduvek sam imao rezerve prema nesvesnom, kao i prema metafizici. Izgrađeno prema logocentricnom obrascu nesvesno je, kao i metafizika, trebalo da označi ono što se nalazi »iza« svesti, odnosno, fizike i tela. I da na taj način sugerise privid poniranja u to skrovito »iza«. Skrivajući problem temeljne rasclapljenosti u kojoj se nalazimo od samog početka.

Šta, prema tome, smeram u ovom pokušaju da locira sablast, ili zazorno. I može li se, uopšte, trezveno govoriti o »ovim mračnim predelima na granici identiteta«, a da se ne izgubimo u pokup brbljanju. Gde je mesto ili izvor sablasnog. Može li se, uopšte, ukloniti ovaj retorički privid, onaj retorički balast, koji očigledno zaklanja ovo mesto. U želji, nesvesnom? Treba li odbaciti ove dobro poznate mogućnosti. Ili, formulisano na drugi način, ko je tvorac subjekta? Odgovor na ova pitanja je, naravno, dalekosezan, pošto nas suočava sa našim »granicama«. Kombinujući strukturalnu antropologiju sa psihoanalizom Kristeva na kraju govor o »zazornosti koja je inherentna govorom biću«. Za romanopisca se tako radi o putovanju bez cilja, bez vere, na kraj noći... »Pa ipak, piše ona, kako da ne vidimo da za Celina upravo Pisane, stil, zauzimaju mjesto što ga je pomeranje Boga, Cilja, Vjere ostavilo praznim? Ostaje nam da pročitamo kako to pismo, onakvo kakvim ga Celine razumije i kako ga primeњuje, ne samo zamjenjuje, nego i premešta, te prema tome i modifika transcendentiju, i menja subjektivnost koja se u tim okvirima kreće.« Na izvestan način Kristeva je u pravu. I ne samo to, ovo »otkriveno« zazorno, sablasno, joj omogućava rekonstrukciju celokupne monoteističke kulture i religije, celokupnog simoličkog poretka u kome su literatura i umetnost uopšte samo privilegovani slučajevi. Tako na ovom putu čovek izgleda počinje od kulta, žrtve, preko gnušanja, zaziranja do greha, koji interiorizuje ovaj »nepodnošljiv«, »nemogući« objekt našeg zaziranja, on postaje unutrašnji, omogućujući na taj način probitut simbolizaciju. Ali, taj dogadjaj je tako dalek da o njemu možemo imati samo nejasnu predstavu. No, bez sumnje, on predstavlja sam izvor govoru i

pisanja. »Sve u svemu, veli ona, upravo se kao takmičenje sa biblijskim gnušanjem, a još više sa proročkim diskursom, na granicama identiteta smješta pisanje kada se suoči sa zazornošću. »Prisećam se kako je za Rene Žirara upravo kultno nasilje, obredna žrtva, bilo izvor celokupne kulture. Za Kristevu je to, kako smo videli, gnušanje, zaziranje, mada je, po mom mišljenju, bolja reč sablast, jer bolje izražava neodređene obrise „objekta“ od kojeg zaziremo, nejasno poreklo, nemogućnost identifikacije itd.

Međutim, ovaj pomak od prvobitne žrtve, prvobitnog nasilja, prema zaziranju omogućuje ne samo uverljivu distancu prema psihanalizi, teoriji nesvesnog, Edipovom kompleksu, koji naravno ne uspevaju da objasne sav simbolički, sav „kulturni“ potencijal ovog prvobitnog zaziranja, potiskivanja, ili prema monotesickim religijama, koje verovatno i nisu drugo nego naša kolektivna katarata pred zazornim, nego da vraćajući se na paganstvo artikulišu novi mit majke i »ženskog«, kao izvora kulture i pisanja. Ja namerno govorim o ovome bez

no zato što je to zazorno, taj užas, strah inherentan našem govornom biću. Verovatno ne bismo toliko brbjali da nismo suočeni sa ovim užasom, besmislim, tim nemogućim objektima, sablastima, koje otvaraju ponor, koji nastojimo da zaboravimo ovim neprekidnim brbjanjem, ili pisanjem kako hoćete. Jer onaj koji govoriti zazornom, govoriti o strahu, koji ugrožava sam temelj njegovog bića. Sam temelj je zazoran, užasan. I taj užas je stvorio naše mitove, našu religiju, našu kulturu, naš identitet. Samo, to nije nikakav trivijalni užas, koji bi nam dao za pravo da govorimo o dubokom besmislu filozofije. On je inherentan našem govornom biću, našoj svesti. On se zato ne može identifikovati kao, recimo, strah od munje, koje se, tobože, prepao naš predak. To je, da tako kažem, transcendentalni strah, transcendentalni užas, koji se zato, kao i onaj užasni Ding an sich, ne može ukloniti iz naše svesti ili pamćenja, jer on i nije drugo nego upravo ta svest i to pamćenje. Vi govorite o dva potiskivanja, o nečemu nejasnom što stoji u osnovi Edipa, koji je tvorac našeg subjekta. Ali, ne po-

da je ova »bolesna lucidnost«, ova izuzetna, dramatična budnost, sama supstancija, sam temelj života koji vam omogućuje da se bez posledica otisnete s mosta, da sa uživanjem posmatrate (bez posledica) čudovišnu transformaciju svog bića. Ovaj privilegovani stav zato tek omogućuje prodor ili osvetljenje zaslepljujuće irealnosti našeg bića, njegove beskrajne izomorfnosti. I to je ono što izaziva užas. Nema ni jednog oblike koji mu pristaje, kao što ne postoji ni jedan oblik koji bi on mogao definitivno da odbaci. Preobražavanja su uvek moguća tako da je ovo stanje zaziranja, neprepoznavanja, ispitivanja i lutjanja, izuzimanja i odbijanja, uzmicanja pred ovom pramaglinom, koja bi trebala da bude biće ili »ja« naš put u zazorno, prema granici koja ne postoji. Postoje samo predeli užasa. Zazorno je tako kao ovaj stav apsolutne budnosti pred užasom, one ukočenosti koja njegovom pogledu oduzima objekte a to znači i predstave, potpuno izvan psihanalize koja govoriti o nesvesnom i želji, koja uvek pripada objektima. Zato i kažem da teorija sablasnog nije napisana i pitanje je da

POKRETI

Zagledani smo u putnike
uperene u travu
stvarno prolazimo
ne žutimo
dan je praznik
sutra ne radimo
upravljamo gumama
modelima
obezglavljenih lutki
mrljama prezasićeni
pogrešni pokreti
mlaznjaci
izlaze iz pužarnika
začinju prizor
zaузимамо ti mesto
čistoču opseне
tamo tamo tamo

DAN

Ne gubim nit
svakodnevno gutam
cenzorsku metlu
suprotnim pravcem
guram sok
tiskam se u pepelu
posipam i dizem
go bez kože
javam
škripavom kazaljkom
sabijen u psovku
u habanje
svih boja
andeoškog perja
brzina usporava
puzanje u mit
falsifikuje leto
sunčanom stranom

kaljuga bojan jovanović

spomen ploče
klizim ka vrhu fascikle
golgoti zaturenoj u blebu
jedni iz drugih izvlačimo
dijalektiku prismotre
bliskim samlevenim smehom
punim te i prelivam
primaž i daješ
uvek isti dan
bez sunca i zraka
istisnutih iz paste
pobedničkom cizmom

POZLATA

Ahaaaaaah
u tebe pokazujem
u tebe udahnujem
naslovno lice
pravo
tajnog bljeska
navoј
razvjeđanih računa
sve boljih dana
tamo
preamble
vidim koliko iskopam
pred tobom

najbliza devojka
nije mi sestra
jereno traženje
poduze praslinu
čitava oblast
izgori u znanju
pozleta govora
zaokružava polja
dolivam jubileje
održavam motor
ocenjuj
serija tabana
spušta me
u same devičanstva
listovi knjige
ubrzo će zarasti

TABLICA

Nisam avangarda
klasično prilazim temi
obradujem zemlju
izlazim na kraj
sa praznicima
sa guslama
ciklusne glasine
raščišćavam s bogom
bezobnem belinom zuba
održavam se u književnosti
ispresovana sablasti
potapanja u ogledalu
izlivam se u pompu
i oglašavam krikom
dakle otvaram usta
razblažujem
masovnu pojavu
nanošenja bola
dovodim citavo društvo
u stanje poezije
kost na kost
rezim na rezim

udubljivanja da bih vas na neki način suočio sa, da tako kažem, literarnošću ovog projekta. Ne samo da imam rezervu prema globalnim projektima uopšte, jer ovaj, na primer, ne objašnjava zašto je prvobitni čovek napravio onaj presudni korak od sedam milja, od žrtve, nasilja, do gnušanja i zatim greha, nego čitav projekt meni »lično« ne znači ništa. Odviše često zaboravljamo da je ova korespondencija sa ličnošću presudna za uverljivost (teorijsku uverljivost).

Ali, to ne znači da u onom bitnom nisam u pravu. Zazorno je, doista, na neki način, granica jedne kulture, Kent, na primer, govoriti o Ding an sich, kao osnovi transcendentalnog, ili transcendentalnog privida. Zar to takođe nije zazorno? Zar taj veliki, tajanstveni Ding an sich takođe nije užasan? U temelju naše kulture nalazi se taj iskonski strah pred onim zazornim. Sablast je u temelju našeg identiteta. Kristeva želi da kaže da o tome ne možemo da kažemo ništa određe-

stoje dva potiskivanja, od kojih bi jedan bio odgovoran za proces simbolizacije a drugi za ovu čudovišnu razgradnju, asimboliju. Ovde Kristeva ponavlja Frojdov dualizam Erosa i Tanatos, Ljubavi Smrti. Jer, proces može biti samo jedan i jedinstven, istovremeni proces realizacije, simbolizacije i veličanstveni proces irealizacije. Proces, koji se veruju, ne može prekinuti, jer je moguće, u principu, irealizovati celokupno pamćenje i celokupno polje svesti. Moguće je dakle izvesti ovu dekonstrukciju istovremeno sačuvati svest. Vi uvek možete posmatrati svoj život u celini, vi ga u celini možete irealizovati. Kad god to želite ili morate. U vozu, ili dok hodate mostom. Ta pozicija je neponovljiva. Taj stav nihilističkog samoposmatranja je ono što je potrebno objasniti. Jer, za razliku od takozvanih neurotičnih ili patoloških stanja svesti koji pripadaju polju nesvesnog ovaj veličanstveni stav je stav apsolutne budnosti, apsolutne transparentnosti, stav svesti. Stanje apsolutne irealizacije, koji vaš život dematerijalizuje u toj meri da vam izgleda

li se ovaj predeo ovičen zazornim uopšte može opisati. Jer mi i govorimo zato što zaziremo. Okretanje od oca prema majci kao objektu simbolizacije i zaziranju je zato samo pokusaj da se sačuva jedna teorija, koja ništa ne govorii o ovom užasu koji blješti u samom srcu postojanja.

Šta je, dakle, naš rezultat? Sastavni neočekivano otkrili smo da sablast, ono od čega zaziremo, postoji zahvaljujući jasnoj, rekao sam, bolesnoj jasnoj, svesti o sopstvenim granicama. Na granici, kako je poznato, uvek vreba opasnost. Zato ovo »učenje« o sablasnom treba nastaviti kao istraživanje, fenomenologiju svesti a ne kao psihologiju, kao filozofsko a ne psihološko istraživanje. Jer, istraživati sablast, mimo svih očekivanja, ne znači, patetično istraživanje dubine našeg drugog ja, »noćnog naličja veličanstvene legende«, »mračnih predela na granici identiteta«, nego jednog stava, svesti, svest samu, jedno stanje kritične lucidnosti i njene posledice po naš život. O tome će biti reči u drugom delu ovog ogleda.